

DOI 10.33099/2618-1614-2019-9-4-44-47

УДК 355.233

П. В. Щипанський,

*кандидат військових наук, професор,
заступник начальника Національного університету
оборони України імені Івана Черняхівського
з наукової роботи, генерал-майор,*

В. І. Колесник,

*кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник науково-методичного
центру організації наукової та науково-технічної діяльності
Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського*

Особливості проведення попередньої експертизи дисертацій здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії

У статті окреслено особливості проведення попередньої експертизи дисертацій здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії для забезпечення потреб вищих військових навчальних закладів (науково-дослідних установ) висококваліфікованими науково-педагогічними та науковими кадрами. Обґрунтовані пропозиції щодо зменшення ризиків невиконання індивідуального плану роботи ад'юнктом щодо захисту дисертації протягом періоду підготовки в ад'юнктурі з незалежних від нього причин.

Ключові слова: підготовка здобувачів вищої освіти, ад'юнкт, спеціалізована вчена рада, голова спеціалізованої вченої ради, рецензент, опонент, атестація здобувача, доктор філософії.

© П. В. Щипанський, В. І. Колесник, 2019

Постановка проблеми. Від вересня 2016 р. в ад'юнктурах вищих військових навчальних закладів, науково-дослідних установ розпочата підготовка здобувачів вищої освіти доктора філософії (далі – здобувачів) на третьому (освітньо-науковому) рівні за новими галузями знань, спеціальностями та освітньо-науковими програмами.

Атестація здобувачів здійснюється відповідно до вимог «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 6 березня 2019 р. (далі – Порядок). Час проведення експерименту – до 31 грудня 2020 р.

З досвіду підготовки випускників 2020 року, проведення процедури атестації потрібно розпочинати вже в середині третього року навчання (за 16–18 місяців до завершення підготовки здобувачів в ад'юнктурі), що може призвести до втрати правоможності спеціалізованої вченої ради в разі неможливості одного з рецензентів взяти участь у засіданні ради. У свою чергу, це може призвести до невиконання індивідуального плану роботи ад'юнкта щодо захисту дисертації впродовж періоду підготовки в ад'юнктурі з незалежних від нього причин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема модернізації підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії в ад'юнктурі набула значної актуальності, про що свідчать праці як зарубіжних, так і вітчизняних учених у площині реформування та нормативно-правового регулювання освіти – А. Бітусікової, Дж. Еггермонта, Дж. Чамбаза, Л. Лисенка, Б. Пережняка, В. Чмиги та ін.

Проведений аналіз останніх наукових досліджень підтверджує необхідність удосконалення підходів до підготовки докторів філософії в ад'юнктурі, уміння працювати в групі, здатності до інноваційної діяльності та зменшення ризиків непроведення захисту дисертації у визначені терміни.

Мета статті полягає у висвітленні проблемних питань проведення попередньої експертизи дисертацій здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії для забезпечення потреб вищих військових навчальних закладів (науково-дослідних установ) висококваліфікованими науково-педагогічними та науковими кадрами під час реалізації освітньо-наукових програм.

Виклад основного матеріалу. Підготовка здобувачів вищої освіти на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти з метою здобуття ступеня доктора філософії здійснюється для заміщення посад науково-педагогічних і наукових кадрів (НПНК) з науковим ступенем.

Організація та проведення підготовки НПНК у Міністерстві оборони України здійснюється з урахуванням специфіки проходження військової служби у Збройних Силах України на підставі Законів України [1–3], актів Кабінету Міністрів України [4, 5], нормативно-правових актів Міністерства оборони України [6].

У 2020 р. атестація здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії, які вступили до ад'юнктури у 2016 р., здійснюється відповідно до вимог Порядку, який регулює питання проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії спеціалізованими вченими радами закладів вищої освіти (наукових установ) (далі – рада), встановлення вимог до рівня наукової кваліфікації осіб, які здобувають ступінь доктора філософії, утворення рад і скасування їхніх рішень.

Ступінь доктора філософії присуджується радою в результаті успішного виконання здобувачем відповідної освітньо-наукової програми та за результатами публічного захисту наукових досягнень у формі дисертації [5].

Ураховуючи, що експеримент з присудження ступеня доктора філософії містить нові процедури, котрі не були передбачені нормативними документами, що регламентують присудження наукового ступеня кандидата наук, це призвело до збільшення терміну атестації здобувача, розпочинати яку для успішного виконання індивідуального плану роботи потрібно вже в середині третього року навчання.

У свою чергу, атестація здобувача передбачає комплекс послідовних експертних дій щодо оцінювання нау-

кового рівня дисертації, одним з етапів якої є проведення попередньої експертизи. Алгоритм проведення попередньої експертизи дисертації наведений у таблиці 1.

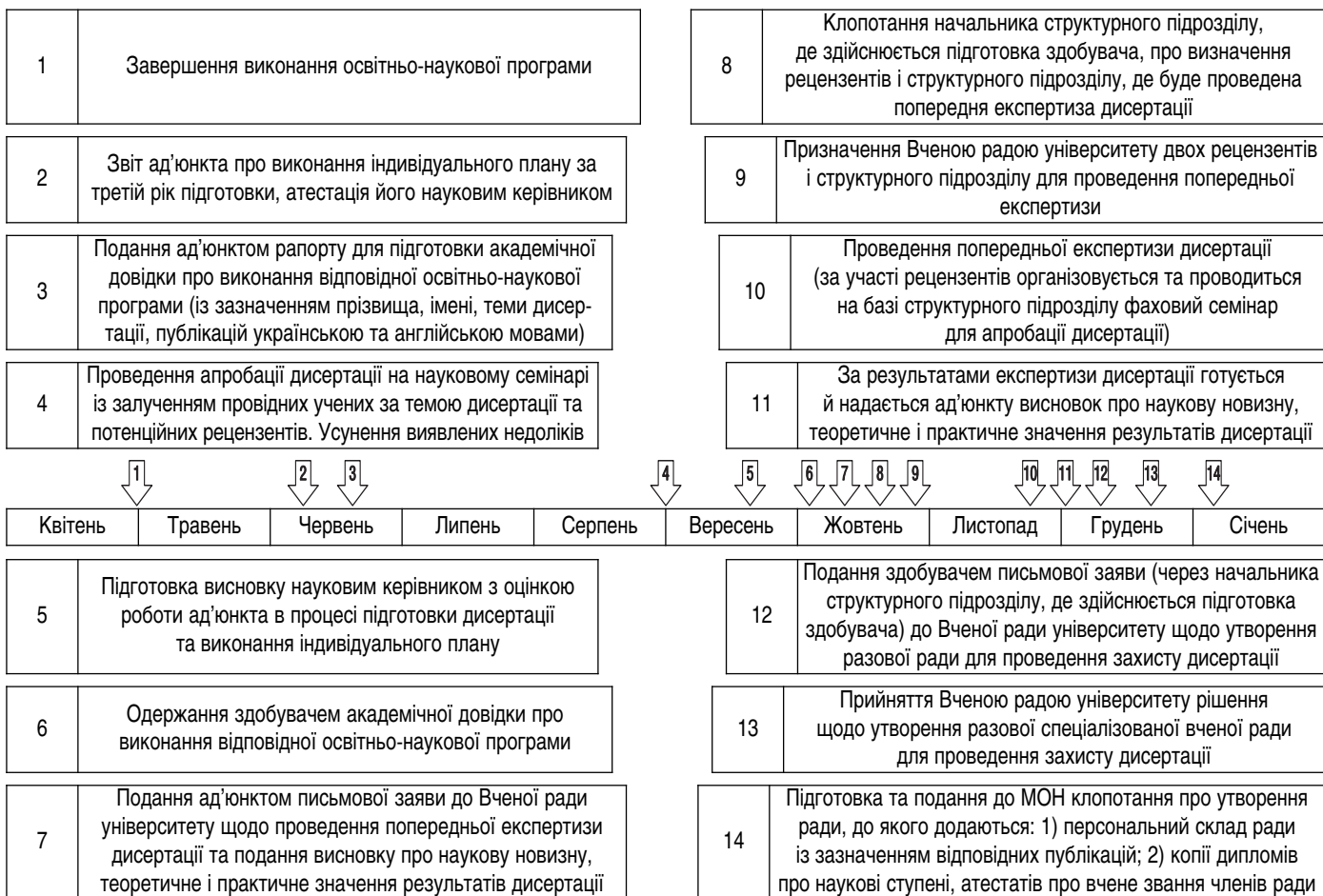
Важливим етапом підготовки до проведення попередньої експертизи дисертації є опрацювання пропозицій до складу рад з таким розрахунком, щоб на звітуванні ад'юнктів за підсумками підготовки за три роки (у травні–червні), крім членів кафедри, були присутні й потенційні рецензенти, які згодом будуть включені до складу ради, та уповноважений для забезпечення діяльності спеціалізованих вчених рад університету за відповідною спеціальністю.

Підбір майбутніх членів спеціалізованих вчених рад за 16–18 місяців до завершення підготовки здобувачів в ад'юнктурі зумовлений низкою особливостей, а саме:

- рада утворюється у складі голови та членів ради – двох рецензентів і двох опонентів;
- голова спеціалізованої вченої ради – штатний науково-педагогічний (науковий) працівник закладу вищої освіти, де утворюється рада, який має науковий ступінь доктора наук;
- у складі ради не менше трьох учених повинні мати ступінь доктора наук (голова ради, один з рецензентів, один з опонентів);

Таблиця 1

Алгоритм проведення попередньої експертизи дисертації



• учений, який пропонується до складу ради, повинен мати не менше трьох наукових публікацій, опублікованих упродовж останніх п'яти років, за науковим напрямом, за яким підготовлено дисертацію здобувача, з них не менше однієї публікації у виданнях, проіндексованих у базах даних Scopus та/або Web of Science Core Collection;

• рецензентом чи опонентом не можуть бути призначені близькі особи здобувача, його науковий керівник і співавтор будь-якої наукової публікації здобувача.

Разом з тим, головою ради не може бути призначений:

- науковий керівник здобувача;
- керівник (заступник керівника) закладу вищої освіти (наукової установи), в якій утворюється рада;
- співавтор наукових публікацій здобувача;
- рецензент монографії здобувача;
- близькі особи здобувача [5].

Звідси виникає окреме завдання керівникам структурних підрозділів, де здійснюється підготовка здобувачів, – активізувати роботу науково-педагогічних та наукових працівників, які не мають достатньої кількості публікацій у виданнях, проіндексованих у базах даних Scopus та/або Web of Science Core Collection. Оскільки відсутність у структурному підрозділі докторів та кандидатів наук, які відповідають зазначеним вимогам, може призвести до необхідності звернення до інших закладів вищої освіти щодо створення спеціалізованої вченої ради для захисту дисертації свого випускника.

Для успішного завершення підготовки здобувача в ад'юнктурі, враховуючи процедури й терміни їх проведення, передбачені Порядком, офіційний етап формування ради має бути розпочатий не пізніше першої половини жовтня, що передує року випуску. Починається він зі звернення здобувача з письмовою заявою на ім'я голови Вченої ради закладу вищої освіти (наукової установи) щодо проведення попередньої експертизи дисертації та надання висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

Для підготовки висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Вчена рада закладу вищої освіти (наукової установи) призначає двох рецензентів, кандидатури яких пропонується до складу ради, та визначає структурний підрозділ, де проводитиметься попередня експертиза дисертації.

Керівник структурного підрозділу закладу вищої освіти (наукової установи), де проводиться попередня експертиза дисертації, за участю рецензентів організовує та проводить на базі такого структурного підрозділу фаховий семінар для апробації дисертації [5].

За результатами фахового семінару рецензенти готують висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації, що є завершенням попередньої експертизи дисертації.

Разом з тим, Порядок потребує доопрацювання.

Метою внесення змін є зменшення ризиків утрати правочинності спеціалізованої вченої ради в разі неможливості одного з рецензентів взяти участь у засіданні ра-

ди (термінове відраджання на тривалий час, звільнення з роботи (військової служби) з об'єктивних причин, позбавлення допуску до державної таємниці (для дисертаційних робіт, що містять інформацію, віднесена до державної таємниці) тощо.

Адже зміна рецензента на етапі атестації здобувача, коли склад ради вже затверджений наказом Міністерства освіти і науки України, призведе до повторення всіх попередніх процедур передбачених Порядком, а саме:

- призначення Вченою радою закладу вищої освіти (наукової установи) нового рецензента (рецензентів);
- проведення всіх етапів попередньої експертизи за участі нового рецензента (рецензентів);
- підготовка та затвердження нового висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації;
- підготовка та подання до Міністерства освіти і науки України клопотання про внесення змін до складу ради;
- видання наказу Міністерства освіти і науки України про внесення змін до складу ради.

Зазначені процедури можуть бути розтягнуті в часі на термін від трьох до п'яти місяців. У цьому випадку здобувач вищої освіти доктора філософії, який виконав усі вимоги для захисту своєї дисертації, потрапляє в ситуацію, коли успішне завершення його навчання в ад'юнктурі залежить від суб'єктивних факторів.

Проведений аналіз виданих наказів Міністерства освіти і науки України «Про утворення спеціалізованих вчених рад з метою присудження ступеня доктора філософії» за період з липня 2019 р. по березень 2020 р. (накази № 1309 від 18 жовтня 2019 р., № 1619 від 24 грудня 2019 р., № 104 від 29 січня 2020 р., № 387 від 4 березня 2020 р.) свідчить, що зміни членів ради мають місце, а отже, були незаплановані затримки в термінах захисту відповідних здобувачів.

Зважаючи на те, що рецензент, відсутній на засіданні ради, брав участь у проведенні попередньої експертизи і підготовці висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації, а сам висновок затверджений керівником (заступником керівника) закладу вищої освіти (наукової установи), пропонується абзац 3 пункту 21 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 6 березня 2019 р. викласти в такій редакції:

«Засідання ради вважається правоможним у разі участі в ньому та голосуванні не менше чотирьох членів ради (голова ради, один рецензент та два опоненти)».

Це дасть змогу провести правочинне засідання спеціалізованої вченої ради, створеної відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України, в разі відсутності одного з рецензентів ради та зменшити ризики затримки в роботі разових спеціалізованих вчених рад, утворених відповідно до Порядку.

При цьому зміна голови ради та опонентів, якщо вони не можуть виконувати покладені на них обов'язки, має

бути обов'язковою. Для цього абзац 15 пункту 6 пропонується викласти в редакції:

«Якщо Голова ради, один з опонентів або два рецензенти не можуть взяти участь у засіданні ради, заклад вищої освіти (наукова установа) надсилає МОН клопотання про зміну складу ради. МОН протягом місяця з дати надходження клопотання ухвалює рішення про зміну складу ради, про що видається відповідний наказ».

З метою завершення повного циклу експерименту з присудження ступеня доктора філософії та отримання достовірніших результатів його проведення доцільно продовжити його проведення до кінця 2021 р. Для цього пропонується в пункті 1 постанови Кабінету Міністрів України № 167 від 6 березня 2019 р. змінити рік «2020» на «2021».

Висновки. Очевидно, що нагальною проблемою, яка впливає на терміни успішного завершення підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії, є правочинність разової спеціалізованої вченої ради, створеної відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України, в разі відсутності одного з рецензентів ради.

Запропоновані зміни до Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 6 березня 2019 р., зменшать ризики невиконання індивідуального плану роботи ад'юнктом щодо захисту

дисертації протягом періоду підготовки в ад'юнктурі з незалежних від нього причин.

Перелік літератури

1. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
2. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
3. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19>.
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» № 261 від 23 березня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-п>.
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» № 167 від 6 березня 2019 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2019-п>.
6. Наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Особливостей підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих військових навчальних закладах (науково-дослідних установах) Міністерства оборони України» № 115 від 24 лютого 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0383-17>.